

KÖRNYEZETBARÁT MEGOLDÁSOK A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN

Juhász Zsuzsanna
habilitált egyetemi docens

Szegedi Tudományegyetem

Napjainkban a „zölddé válni” gondolat, a környezetbarát és egyúttal költséghatékony megoldások térnyerése az élet számos területén megfigyelhető. Kérdésként merülhet fel, hogy a gazdaságilag felelősségteljes ökoszemlélet és gyakorlat börtönkörnyezetbe átültethető-e, beszélhetünk-e „zöld börtönökről”, vagy az csak fikcióként értelmezhető?

E kérdés megválaszolásához – honi szakirodalom hiányában – angol nyelvű forrásokat vettem igénybe, amelyek szinte kizárólagosan az USA végrehajtási körülményeibe és az alkalmazott környezetbarát megközelítésekbe engednek betekintést. A feldolgozott tanulmányok, írások alapján leszögezhető, hogy a „zöld börtön” kifejezés kettős értelemben használatos. Egyrésztől ugyanis azokat a környezetbarát, energiatakarékos, költséghatékony technológiákat takarja, amelyek megjelennek, alkalmazást nyernek a végrehajtási intézetekben, másrésztől pedig jelenti a fogvatartottak számára biztosított „zöld programokat” is. A „zöld büntetés-végrehajtás” ilyenformán többek között környezettudatos, energiatakarékos építészeti, technikai megoldásokat kínál, amelyek az energiaszámlák és/vagy a széndioxid-kibocsátás csökkentését célzó technológiák alkalmazásában nyilvánulnak meg, emellett pedig nemritkán olyan programokat is nyújt a fogvatartottak számára, amelyek a természet nyújtotta lehetőségeket kihasználva egyfajta terápiás megközelítésként értelmezhetők/értékelhetők. Utóbbi programok gyakorta azt a célt szolgálják, hogy növeljék a szabadulók foglalkoztatási esélyeit, és ezáltal csökkentse a visszaesést.¹

Környezetbarát börtönök az USA-ban

A szakirodalom áttanulmányozása után Amerikára vonatkoztatva kijelenthető, hogy a „zöld börtönök” kapcsán a környezetvédelmi aspektus mellett igen erőteljesek a gazdaságossági megfontolások. A kiindulópontot az a körülmény képezi, hogy világviszonylatban az USA rendelkezik a legnagyobb börtönnépességgel,² ami szükségszerűen hatalmas végrehajtási költségekkel párosul.³ Itt természetesen nemcsak az őrzéssel, fogvatartással

¹ MORAN, Dominique – JEWKES, Yvonne: „Green” prisons: rethinking the „sustainability” of the carceral estate. *Geographica Helvetica* 69. 2014. 348.

² Az USA börtönstatisztikája alapján 2014-ben a teljes fogvatartotti populáció 2.217.947 főt tett ki, ami 100.000 lakosra számítva 693-as fogvatartotti rátának felelt meg. <http://www.prisonstudies.org/country/united-states-america> (2017. 01. 10.)

³ A New York székhelyű Vera Institute of Justice 40 tagállamra kiterjedő kutatása például azt mutatta, hogy a

szorosan összefüggő kiadások értendők, hanem számolni kell az intézmények „24 órás szolgálatból” adódó magas víz és elektromos áram felhasználásával is. E költségek lefaragásának, csökkentésének egyik lehetséges módozataként jelenik meg a büntetés-végrehajtás költséghatékonyra tétele többek között alternatív, környezetbarát, energiatakarékos⁴ technológiák alkalmazásával. Az Egyesült Államok Energiaügyi Minisztériuma például arról számolt be, hogy a vízmelegítő rendszer modernizációja a kaliforniai börtönügy számára 430.116 kilowatt energiát, és ezáltal 317.476 dollár éves megtakarítást eredményezett. A minisztérium ezért rendszeresen javasolja a büntetés-végrehajtási intézetek vezetésének, hogy fontolják meg a régi fűtési, hűtési, illetve szellőző rendszerek modernizációját, cseréljék le az elavult vízmelegítőket, mosó-illetve mosogatógépeket.⁵

Ugyancsak jó példaként említhető a Washington állambeli Coyote Ridge Büntetés-végrehajtási Intézet, amelynek 2008-ban befejeződő bővítése során energiahatékony vízmelegítők, illetve napelemek kerültek felszerelésre, szellőztető rendszerek kiépítésre, valamint olyan modern technológiával készülő ablakokat alkalmaztak, amelyek nyáron a zárkatákat képesek hűvösen, télen pedig melegen tartani. Ezekkel a módszerekkel sikerült a börtön energiafelhasználását a felére csökkenteniük. Mindamellet az építkezés során nem használtak illékony szerves vegyületeket tartalmazó anyagokat, ezzel is elősegítve az egészségesebb környezet biztosítását a fogvatartottaknak, a személyi állománynak és a látogatóknak egyaránt.⁶

A New Jerseyben található Fairton Büntetés-végrehajtási Intézet több mint 1800 napelemet tartalmazó napenergia-rendszerrel büszkélkedhet, amely a fosszilis tüzelőanyag-felhasználás 27%-os csökkentésére, illetve a szén-dioxid kibocsátás jelentős mértékű megelőzésére képes. Az intézmény igazgatója szerint a számottevő költségmegtakarítás mellett további fontos hozadékként könyvelhető el, hogy a rendszer installálásában segédkező fogvatartottak a zöld-technológiával kapcsolatos ismeretekkel is gyarapodhattak.⁷

Külön érdemes megemlíteni az ugyancsak Washington államban, Littlerockban található Cedar Creek Büntetés-végrehajtási Intézetet, amelynek „zöldebbé” válását egyébiránt a kényszer is elősegítette, tekintettel arra, hogy választania kellett a víztakarékosság, illetve egy víztisztító megépítése között.⁸ A börtön az önfenntartás egy bizonyos szintjére törekszik, tekintettel arra, hogy a fogvatartottak ételmezésének költségei ugyancsak kihívást jelentenek. Ezt szem előtt tartva az intézményben folyó mezőgazdasági projektek keretében megtermelt zöltségek a fogvatartottak ellátását szolgálják, amivel éves szinten 17.000

2010-es évben fogvatartottanként a végrehajtás átlagköltsége 31.286 dollár volt. HENRICHSON, Christian – DELANEY, Ruth: *The Price of Prisons. What Incarceration Costs Taxpayers*. Vera Institute of Justice, January 2012. 12.

⁴ Az újonnan épülő intézetek tekintetében a nulla nettó energiafogyasztás elérése 2030-ig előírányzott cél az USA-ban. Bővebben: MORAN – JEWKES, 2014. 348.

⁵ Hivatkozza: PITTARO, Michael: *Prisons going green*. <http://inpublicsafety.com/2015/10/prisons-going-green/> (2017. 01. 10.)

⁶ SHARP, Rob: Green prison: Where security meets ecology. *Independent*, August 2010. <http://www.independent.co.uk/environment/green-living/green-prison-where-security-meets-ecology-2054270.html> (2017. 01. 12.)

⁷ GetSolar Staff: Vanguard Energy Completes Solar Installation at Fairton Prison. <https://info.getsolar.com/news/New-Jersey/Solar-Panels/Vanguard-Energy-Completes-Solar-Installation-at-Fairton-Prison-19926026> (2016. 12. 16.)

⁸ Le, Phuong: Prisons going green to save on costs. Facilities turn to solar panels, wind turbines, recycling. *S.F. Chron.*, November 2008. <http://www.sfgate.com/green/article/Prisons-going-green-to-save-on-costs-3263339.php> (2016. 12. 16.)

dollárt tudnak megtakarítani. Emellett az erdő közepén fekvő létesítmény az ételmaradékot teljes egészében újrahasznosítja, az elkészült komposzt pedig a kertben, illetve az üvegházban kerül további felhasználásra, ami további 3000 dollár megtakarítást eredményez. Az intézetben elhelyezett férfi fogvatartottak feladata a méhkaptárak gondozása is, amelyek révén a megtermelt mézből részint süteményeket sütnek, illetve a méhviaszt kenőcsök és ajakbalzsam készítéséhez használják fel.⁹

Ugyancsak jó példát szolgáltat az arizonai Phoenix Szövetségi Büntetés-végrehajtási Intézet, amely a napenergia felhasználásával napi szinten 50.000 gallonnyi¹⁰ víz melegítésére képes. Ez a vízmennyiség naponta 1200 fogvatartott, illetve a személyzet meleg vízzel való ellátásának 70%-át fedezi. A rendszer a szén-dioxid kibocsátás visszaszorítása mellett évente 6.700 dollár megtakarítást könyvelhet el.¹¹

A kaliforniai székhelyű Victorville fegyintézet a napelemek mellett szélturbinákat alkalmazva állít elő elektromosságot.¹² A szélturbinákat az USA börtönei közül elsőként működtető több mint 1500 fogvatartottat befogadó Victorville-i komplexum az energiaszükséglet hozzávetőlegesen 10%-ának kielégítésére alkalmas, amellet, hogy a turbinák fenntartása munkát biztosít a fogvatartottak egy része számára.¹³

Ugyancsak előremutató a biomassza kazánokat működtető Indiana állam, ahol elsőként a Pendleton Büntetés-végrehajtási Intézet, majd további három intézet élt a nagy fűtőértékű biomassza felhasználásának környezetbarát és egyúttal pénzkímélő lehetőségével. Becslések szerint a négy intézet tíz év alatt több mint 36 millió dollár megtakarítást képes elérni.¹⁴

Az amerikai Zöld Épületek Tanácsa¹⁵ által irányított LEED minősítési rendszernek,¹⁶ azaz az épületek energiatakarékos és környezetkímélő létrehozása, valamint működtetése szempontrendszerének az USA-ban elsőként az észak-karolinai Butner Szövetségi Büntetés-végrehajtási Intézet felelt meg. A több mint 1100 fogvatartott befogadására alkalmas épületkomplexum azzal érdemelte ki az elismerést, hogy gigantikus méretei ellenére képes volt a környezeti hatások minimalizálására és az erőforrások védelmére. A biztonságos, funkcionális és egyúttal fenntartható épületek tervezése során maximálisan törekedtek a környezetbarát kivitelezésre. Így például az alacsony vízfogyasztást a mosodai víz újrahasznosításával, víztakarékos öblítésű WC-k, zuhanyzók, mosdók alkalmazásával segítik elő. Energiatakarékos előregyártott falrendszereket, ablaküvegeket építettek be, ahogy az energia-hatékonyság célkitűzés volt a belső és külső világítás terén is. Ügyelve a fogvatar-

⁹ WEBSTER, Andrew: Environmental prison reform: lower costs and greener world. *New England Journal on Criminal & Civil Confinement* 2010/1. 190-191. és Department of Corrections Washington State: Sustainability in Prisons Project. Fiscal Year 2014, Annual Report. 36. p. <http://sustainabilityinprisons.org/wp-content/uploads/2015/02/SPP-Annual-Report-for-partners.pdf> (2017. 01. 10.)

¹⁰ 1 gallon hozzávetőlegesen 3.785 liternek feleltethető meg.

¹¹ Schenkel, Andrew: 14 green prisons. *Mother nature network*. November 2016. <http://www.mnn.com/money/green-workplace/photos/14-green-prisons/federal-correctional-institution-in-phoenix-ariz#top-desktop> (2016. 12. 16.)

¹² <http://www.windpowermonthly.com/article/959135/wind-turbine-installed-victorville-prison-california> (2016. 12. 16.)

¹³ Barks, Charlie: Wind Power Behind Bars. *Electric Apparatus Magazine* 11. February 2016. <https://electricapparatus.wordpress.com/2016/02/11/wind-power-behind-bars/> (2016. 12. 16.)

¹⁴ <http://www.bionomicfuel.com/biomass-boilers-used-in-indiana-prisons/> (2017. 01. 10.)

¹⁵ Green Building Council (USGBC)

¹⁶ Az angol betűszó feloldása: leadership in energy and environmental design. Jelentése: vezető az energetikai és környezeti tervezésben.

tottak, illetve a személyi állomány egészségére, olyan ragasztók, tömítőanyagok kerültek felhasználásra, beépítésre, amelyek alacsony kémiai koncentrációval rendelkeztek.¹⁷

Végezetül elmondható, hogy az USA Igazságügyi Minisztériumának „zöld börtönök koncepciója” azt hirdeti, miszerint a fenntarthatóságot a környezeti, a gazdasági és méltányossági szempontok egyensúlyának megteremtésére törekedve lehet elérni. Így a környezetben csökkenteni kell az olyan negatív hatásokat, mint például a szénkibocsátás, a szennyezés. A gazdaság tekintetében csökkenteni kell az épületek élettartamán túli költségeket, illetve összpontosítani kell a bevételnövelő tevékenységekre. A méltányosság keretében pedig azokat a programokat kell megcélózni, amelyek növelik a bűnelkövetők magatartásának korrekcióját.¹⁸

A norvég modell, avagy humán ökológia

Az USA „zöld börtönei” mellett a szakirodalom által sokat hivatkozott másik modell Norvégiához, a Bastoy büntetés-végrehajtási intézethez kapcsolódik. Fontos kiemelni, hogy világviszonylatban elsőként ez volt az az intézmény, amely vállalkozott a „zöld büntetés-végrehajtás” megvalósítására. Az 1982-ben alapított börtönszigetről rendszeresen hallani lehet a híradásokban, tekintve, hogy a világ luxusbörtönei között tarják számon. Ennek hátterében az áll, hogy nem hagyományos értelemben vett börtönkörnyezetről van szó, hanem az intézmény az ún. nyitott börtönök kategóriájába tartozik. A falak és kapuk nélküli intézetnél nincsenek kiépített biztonsági berendezések, ahogy a fogvatartottak is nagyfokú mozgási szabadsággal¹⁹ rendelkeznek.

A skandináv büntetés-végrehajtás azon szemléletmódja, miszerint a fogvatartottakkal emberként kell bánni,²⁰ különösen hangsúlyos ennél az intézetnél. A börtönt mint egyfajta helyi közösséget szervezték meg hozzávetőlegesen 80 épülettel, közösségi szórakozásra kijelölt területekkel, mezőgazdasági földterülettel, illetve egy erdővel. A klasszikus börtönfunkciók mellett a szigeten található bolt, könyvtár, templom, iskola, kompszolgáltatás, illetve egy világítótorony, ahol kisebb találkozók, szemináriumokat bonyolítanak le. Emellett, noha a börtön az egész szigetet használja, az északi partszakasz nyitva áll a nyilvánosság számára. A fogvatartottak – kihasználva a környezeti adottságokat – a szabadidejükben többek között horgászhatnak, kerékpározhatnak, úszhatnak, futhatnak, vagy

¹⁷ Moseley Architects: First LEED Gold Project for the Federal Bureau of Prisons. <http://www.prnewswire.com/news-releases/first-leed-gold-project-for-the-federal-bureau-of-prisons-214023101.html> (2017.01.12.)

¹⁸ U.S. Department of Justice: The Greening of Corrections. Creating a Sustainable System, National Institute of Corrections, March 2011. 9.

¹⁹ A fogvatartottak a sziget területén szabadon mozoghatnak. Kivételt jelent hétköznapiakon a 23,00 órától reggel 7,00-ig, míg hétvégeken és ünnepeken a 23,00 órától 8,00 óráig terjedő időszak, ekkor ugyanis a lakóépületekben kell, hogy tartózkodjanak. <http://www.bastoyfengsel.no/English/bastoy-fengsel-Eng.html> (2017.01.12.)

²⁰ Ez a skandináv felfogás megnyilvánul például abban, hogy a fogvatartottaktól nem várják el formaruha viselését, a rabok és a személyi állomány közösen étkeznek a közösségi helyeken, utóbbiak pedig szinte semmiben sem különböznek a szabad társadalomban fellelhetőktől. Így még a magas biztonsági fokozatba sorolt intézetekben is megtaláljuk a pingpong-asztalokat, a biliárdasztalokat, az akváriumokat. E témáról bővebben: UGELVIK, Thomas: *Prisons as welfare institutions? Punishment and the Nordic Model*. In: Bennett – Jewkes – Crewe (eds.): *Handbook on prisons*. London, Routledge, 2016. 1-20.

sétálhatnak is a szigeten.²¹ Ennek ismeretében talán nem meglepő, hogy az intézményt nyári táborként, illetve sportklubként is emlegetik.

A börtönközösség egyebek mellett azzal érdemelte ki az ökobörtön elnevezést, hogy ökogazdálkodást folytatnak, így a börtön által megtermelt mezőgazdasági terményeknél nem használnak kemikáliákat, a saját hulladék java részét újrahasznosítják, az energiaellátás területén önellátásra törekednek megújuló energiaforrások felhasználásával, állandóan figyelmet szentelnek a szén-dioxid kibocsátás minimalizálására. A szigeten mindösszesen néhány autó található, amelyeket biodízzel üzemeltetnek és legfőbb szállítóeszközként lovakat használnak.²²

A börtön filozófiáját „humán ökológia” elnevezéssel illetik, amelynek lényege az ember és a természet, a szociális és épített környezet közötti kölcsönös kapcsolat, egymásrautaltság. Ennek keretében nagy hangsúlyt fektetnek a természet tiszteletére, ahogy az emberi kapcsolatokra is.²³ Az intézmény kiváló példája az ember és a természet olyan együttélésének, amelyben az ember igyekszik minél kevésbé befolyásolni, alakítani környezetét. Így például napelemeket használnak, olaj helyett fával tüzelnek, és minden évben gondoskodnak a fateleptésről is. A mezőkön és az üvegházakban megtermelt biozöldségeket, növényeket főként saját használatra, részint pedig eladásra szánják. A föld és a kertek megműveléséhez állatokat vesznek igénybe. Emellett juhokat és szarvasmarhát tenyésztene, illetve a fogvatartottak által kihalászott állatok is a börtön élelmezését szolgálják, amivel egyrészt pénzt tudnak megtakarítani, másrészt pedig minőségi ételt képesek biztosítani.

Ugyancsak fontos tényező, hogy a fogvatartottaknak kell gondoskodniuk az állattárolományról, és nekik kell megművelniük a földeket is. A börtönsziget környezettudatossága mindamellett elősegítheti, hogy a fogvatartottak megtanulják tisztelni, és védeni a természetet.²⁴

„Zöld programok” a fogvatartottak számára

Miként arra a bevezetőben már utalás történt, a „zöld büntetés-végrehajtás” előszeretettel biztosít a fogvatartottak számára „zöld programokat”, amelyek leginkább kertészkedésre, kert és földművelésre, állatgondozásra épülnek, jellemzően szakképzéssel kombinálódva.

A Washington államban működő Fenntartható Börtönök Projekt (The Sustainability in Prisons Project) például azt hirdeti, hogy küldetése a tudomány és az oktatás mellett a természetnek a végrehajtási közegbe való beemelése. Ezek a programok pedig nem egyszerűen a fogvatartottak jövőbeli foglalkoztatásában, hanem a „zöld szektorban” való elhelyezkedésünkben gondolkodnak. Így a projekt által kínált képzések között megtaláljuk például agrármérnökök képzését, a kutyatartás mentori programját, a méhek védelmének technikáját, a pillangótenyésztést, bicikli, illetve kerékvajítást, könyvjavítást, hulladék-

²¹ <http://www.bastoyfengsel.no/English/bastoy-fengsel-Eng.html> (2016. 01. 12.)

²² RYAN, Rowena: *Bastoy prison in Norway is the world's first ecological prison*. <http://www.news.com.au/bastoy-prison-in-norway-is-the-worlds-first-ecological-prison/news-story/914148c3fd7f0851521a1bfec28de8bf> (2017.01.12.)

²³ GRAHAM, Karen: *Norway's Bastoy prison changes lives using human ecology*. *Digital Journal* February 25, 2015. <http://www.digitaljournal.com/news/world/norway-s-bastoy-prison-changes-lives-using-human-ecology/article/426985#ixzz4QAJ9L7dl> (2016.12.10.)

²⁴ WEBSTER, 2010. 187-190.

gazdálkodást, az újrafeldolgozó üzemekben történő foglalkoztatást, kertészeti munkát, kertterápiát.²⁵

Hasonló kezdeményezés New York város Rikers Island-i üvegház-projektje is, amelynél a kertészkedés iránt érdeklődő rabok a szabadulást követően a projekttel együttműködő GreenTeam-nél helyezkedhetnek el.²⁶ Mind az üvegház-projekt, mind pedig a GreenTeam-program olyan szakképzési programot jelent, amely egyebek mellett magában foglalja a kertterápiát, az írni-olvasni tudást, életvezetési készségek fejlesztését és a szabadulást követően egy 9-12 hónap tartamú fizetett szakmai gyakorlatot a városi kertek megművelésére.²⁷

Végül ugyancsak fontos utalni arra, hogy ezek a zöld programok nem egyszerűen állattenyésztésben, illetve állatgondozásban és földművelődésben merülnek ki, hanem ún. öko-terápiát is nyújtanak, ami szakemberek irányítása mellett fizikai és pszichikai terápiát takar természet-alapú módszerek alkalmazásával. Azon túlmenően, hogy ezek a programok megtanítják a fogvatartottakat a természetről, az állatokról való gondoskodásra, olyan készségek elsajátításában is segédkezhettek, mint például az együttműködés, másokkal való hatékony együttműködés, felelősségvállalás, gondoskodás, empátia. Más rehabilitációs programokkal való véletlenszerű összevetések is azt igazolták, hogy a zöld programok szignifikánsan jobban befolyásolták a fogvatartottak kockázatvállaló magatartását, fejlesztették a döntéshozó képességét és javították a pszichoszociális funkciókat.²⁸

Zárszó

A felhasznált szakirodalom ismeretében úgy tűnik, hogy a környezetvédelmi megfontolások és törekvések egyre inkább jelen vannak a büntetés-végrehajtás területén is. Az újonnan épülő börtönöknél megfigyelhetők a különféle „zöld” építészeti megoldások, ahogy a meglévő épületek modernizációja – a szükséges anyagi források biztosítása esetén – ugyancsak feltételezi a környezetbarát technikák alkalmazását. Ilyenformán a „zöld” vagy „zölddélvő” intézetek egyszerre könnyelhetik el a környezeti hatások visszaszorulását és a végrehajtás során felmerülő költségek csökkentését.

A természet közelségét szem előtt tartó humánus börtönkörnyezet, a fogvatartottak számára nyitva álló „zöld programok” pedig alapjául szolgálhatnak a jövő börtöneinek, amelyek hathatósabban segíthetik elő a reintegrációt, ahogy pozitívan befolyásolhatják a személyi állomány közérzetét is.

²⁵ A programról bővebben: Department of Corrections Washington State (2015): Sustainability in Prisons Project. Fiscal Year 2014, Annual Report. <http://sustainabilityinprisons.org/wp-content/uploads/2015/02/SPP-Annual-Report-for-partners.pdf> és Department of Corrections Washington State (2016): Sustainability in Prisons Project Fiscal Year 2016, Annual Report. <http://sustainabilityinprisons.org/wp-content/uploads/2016/12/SPP-Annual-Report-FY16-reduced-size.pdf> (2017.01.12.)

²⁶ Jiler, James: *Restoring Lives, Transforming Landscapes: The GreenHouse Program at Rikers Island Jail*. In Wiesen, Anne – Campbell, Lindsay: *Restorative Commons: Creating Health and Well-Being through Urban Landscapes*. Newtown Square, 2009. 183. p.

²⁷ CLARKE, Sarah E.: *Assessing the Rehabilitative Potential of Science and Sustainability Education in Prisons: A Study of the Sustainable Prisons Project*. The Evergreen State College, 2011. 24. http://archives.evergreen.edu/masterstheses/Accession86-10MES/Clarke_SMESThesis2011.pdf (2016. 12. 10.)

²⁸ Bővebben: VAN DER LINDEN, Sander: Green prison programmes, recidivism and mental health: A primer. *Criminal Behaviour and Mental Health* 2015/25. 339-340.